

Grieks kustgebied (wikimedia.org)

Spanning in de oostelijke Middellandse Zee:

manoeuvrerende oorlogsschepen ten behoeve van de bescherming van natuurlijke rijkdommen in betwiste wateren

Afgelopen juli vertrokken Franse oorlogsschepen naar het oostelijk deel van de Middellandse Zee. De aanleiding betrof oplopende spanningen tussen Griekenland, Cyprus en Turkije nadat Ankara berichtte het onderzoeksschip *Oruç Reis* onder escorte van Turkse oorlogsschepen naar een gebied te sturen dat volgens Griekenland en Cyprus in hun maritieme zone valt. Claims die door Turkije worden betwist. Frankrijk koos de kant van Griekenland en Cyprus: 'Je veux une nouvelle fois redire la pleine solidarité de la France avec Chypre mais également avec la Grèce face aux violations de leur souveraineté par la Turquie', schreef de Franse president Macron volgens *Le Monde*.¹

Wat er gaande is in de wateren in het oostelijk deel van de Middellandse Zee is in zekere zin vergelijkbaar met de situatie in de Zuid-Chinese Zee: de rechten op natuurlijke rijkdommen in de zee en onder de zee zijn gelinkt aan de maritieme zones van de omringende landen die onderling in dispuut zijn over territorium en over de rechten die het territorium creëert in zee. De landen rondom de oostelijke Middellandse Zee zijn niet allemaal partij bij het VN-zeerechtverdrag (UNCLOS). Turkije, Israël en Syrië zijn dat niet. Griekenland, Cyprus, Egypte en Libanon zijn dat wel. Ingegeven door nationale belangen zijn de posities over onderdelen van het recht van de zee verdeeld, zoals over de vraag of eilanden eigen maritieme zones moeten hebben en de wijze waarop een exclusieve economische zone (EEZ) afgebakend wordt. Deze bijdrage geeft een schets van de situatie in het oostelijk deel van de Middellandse Zee, met een focus op de disputen over de maritieme zones.

Schets van de oostelijke Middellandse Zee

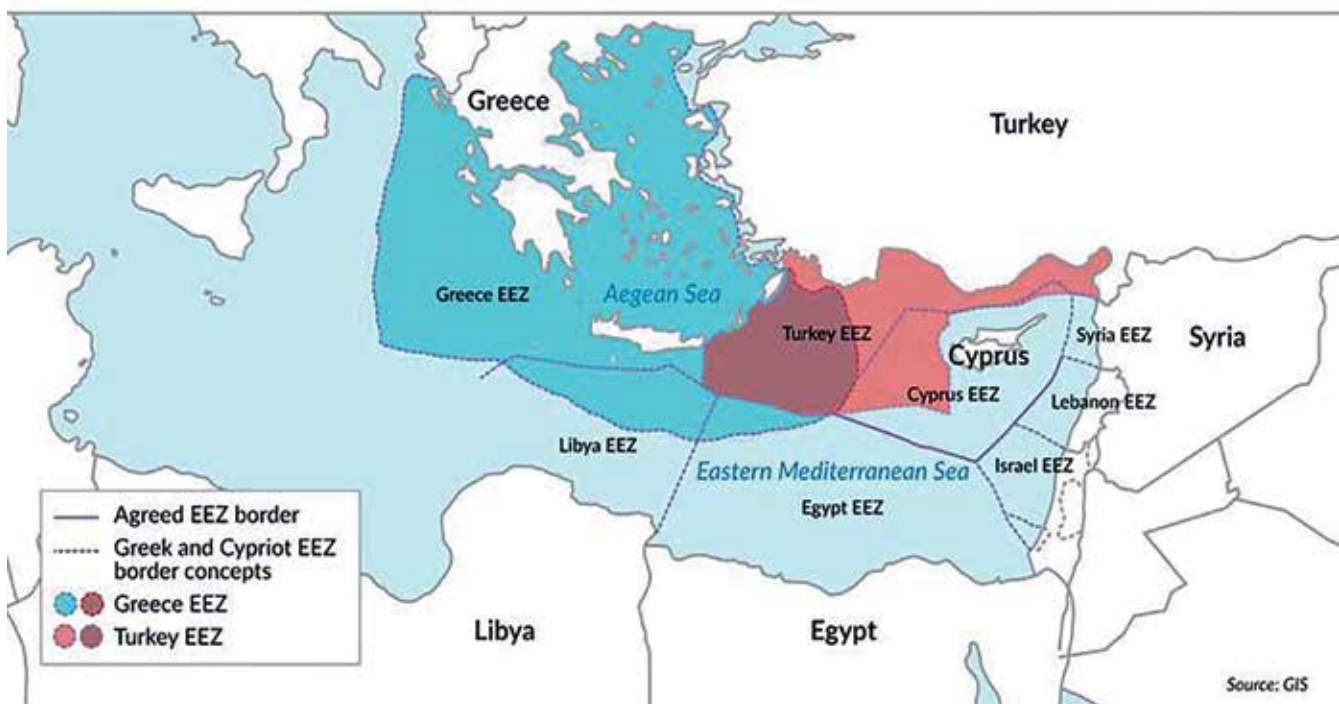
Het oostelijk deel van de Middellandse Zee grenst zowel aan Zuidoost-Europa, het Midden-Oosten als aan Noord-Afrika. Het biedt toegang tot twee strategische waterwegen naar andere zeeën, het Suezkanaal en de Bosporus, en de ondergrond van de zee is rijk aan natuurlijke hulpbronnen, waaronder olie en aardgas, die met almaar verder ontwikkelende technieken steeds toegankelijker worden.² Tussen de omringende landen (Griekenland, Turkije, Syrië, Libanon, Israël, Cyprus, Egypte en Libië) bestaan verschillende onderlinge conflicten en spanningen die ook gevolgen hebben voor de maritieme dimensie. Een langlopend regionaal conflict bestaat tussen Griekenland en Turkije over de status van verschillende eilanden en de bijbehorende maritieme zones in de Egeïsche Zee. In een eerdere bijdrage in het *Marineblad* heb ik hier reeds over geschreven.³ Bovendien bestaat tussen de landen ook onenigheid over de grenzen van de EEZ in de oostelijke Middellandse Zee. Het Turkse streven naar vrijheid van maritieme doorgang in de Egeïsche Zee en de toegang tot

de natuurlijke rijkdommen in de oostelijke Middellandse Zee past binnen de zogenaamde *Blue Homeland*-strategie. Dit speelt ook mee in het conflict tussen Cyprus en Turkije, waar Turkije sinds 1974 de afscheiding van het noordelijke deel van Cyprus (de Turkse Republiek van Noord-Cyprus) politiek en militair ondersteunt en de soevereiniteit van de Republiek Cyprus over het gehele eiland niet erkent. Hetzelfde geldt voor de door Cyprus afgekondigde maritieme zones rondom het gehele eiland. Tussen Libanon en Israël bestaat onenigheid over een strookje territoriale zee, dat Israël uit veiligheidsoverwegingen controleert. Dit land is tevens in conflict met Hamas in de Gazastrook, waar de maritieme dimensie van dit conflict zich uit in een blokkade voor de kust van de Gaza. Inmiddels is het al meer dan

tien jaar geleden dat hier het bekende *Freedom Flotilla/ Mavi Marmara* incident plaatsvond, waarbij verschillende Turken het leven lieten. De Comoren, de vlaggenstaat van de *Mavi Marmara*, diende in 2013 bij het Internationaal Strafhof in Den Haag een verzoek in over te gaan tot vervolging voor oorlogsmisdrijven. De aanklager van het Strafhof meende echter dat de daden niet ernstig genoeg waren om binnen de competentie van het hof te vallen. Tot internationale geschillenbeslechting is het verder nooit gekomen.

Bovenop deze langlopende regionale conflicten is Libië sinds het einde van de oorlog tegen de Libische president Kadhafi in oktober 2011 tot op heden een onstabiele staat gebleven. Naast de maritieme dimensie die de voort-

gaande binnenlandse strijd nog steeds heeft inzake de migrantenproblematiek naar vooral het Italiaanse eilandje Lampedusa en de maritieme handhaving van het wapenembargo, bestaat over de huidige gang van zaken in Libië onenigheid tussen Frankrijk en de recente militaire inmenging van Turkije ter ondersteuning van de Libische regering. Dit laatste vormt één van de redenen waarom Frankrijk oorlogsschepen stuurt ter ondersteuning van Griekenland en Cyprus wat betreft de huidige spanningen. Voorts vinden we ook Amerikaanse en Russische oorlogsschepen in de regio vanwege de oorlog in Syrië die hun aandacht nu ook, blijkens krantenberichten, naar de Grieks-Turkse spanningen hebben verlegd. Washington en Moskou hebben bovendien meer oorlogsschepen samengetrokken in de regio.⁴ Tenslotte zij nog vermeld dat Groot-Brittannië nog altijd twee soevereine militaire bases op Cyprus bezit.⁵ In de regio bevindt zich dus momenteel een aardige mix van landen en oorlogsschepen, te midden van een grote hoeveelheid verstrengelde belangen.

‘Wat er gaande is in de wateren in het oostelijk deel van de Middellandse Zee is in zekere zin vergelijkbaar met de situatie in de Zuid-Chinese Zee’

De exclusieve economische zone

De grote aanleiding voor de recente spanningen in de regio is een dispuut over de exploratie van natuurlijke rijkdommen. Er bestaat geen internationaalrechtelijk instrument dat specifiek en uitsluitend ingaat op de verdeling van natuurlijk rijkdommen zoals olie en aardgas in zee.⁶ De verdeling van natuurlijke rijkdommen in de zeebodem is verbonden met de maritieme zones die de kuststaat kan claimen op basis van het internationaal recht van de zee. In juridische zin concentreren de disputen in het oostelijke gedeelte van de Middellandse Zee zich momenteel daarmee vooral op de exclusieve economische zone (EEZ). De EEZ is een maritieme zone van maximaal 200 zeemijl breed, gemeten vanaf de basislijn.⁷ In de EEZ hebben staten het exclusieve recht om onder meer levende en niet-levende natuurlijke rijkdommen te exploreren en te exploiteren (zoeken en uitbaten), andere activiteiten voor economische exploitatie te ondernemen (zoals wind- en waterenergie), het recht om kunstmatige eilanden en installaties in te richten en wetenschappelijk onderzoek te doen. Exclusiviteit betekent dat andere landen worden uitgesloten van die rechten. Deze rechten strekken zich uit over zowel de wateren, de zeebodem en de ondergrond daarvan.⁸ Andere landen hebben in de EEZ vrijheid van navigatie.⁹ Het concept van een dergelijke zone is gecodificeerd in het VN-Zeerechtverdrag, maar wordt doorgaans beschouwd als internationaal gewoonterecht. Dit betekent dat het voor de toepassing van de regels van de EEZ in beginsel niet uitmaakt of een land wel of niet partij is bij het VN-Zeerechtverdrag.¹⁰

Landen die dicht op elkaar zitten zullen er onderling uit moeten komen waar de grens van hun EEZ ligt, of hun geschil uiteindelijk voor een tribunaal brengen wanneer een onderlinge oplossing uitblijft. Dit is ook het geval in de oostelijke Middellandse Zee, waar, ter illustratie, de geografische afstand tussen Turkije en Egypte een kleine 400

zeemijl bedraagt en Cyprus daar dan nog tussenin ligt. Dit betekent dat voor de overlappende gebieden er onderlinge afbakeningsafspraken (*boundary delimitation*) gemaakt moeten worden. In dit geval dus met landen waarmee de betrekkingen niet heel warm zijn en waar bovendien de soevereine en economische belangen heel groot zijn. De afbakening van de EEZ is daarom één van de grotere regionale problemen. Volgens Griekenland is de afbakening van voornoemde zone overigens het enige echte juridische probleem, terwijl de andere door Turkije aangegeven standpunten volgens Griekenland in feite geen juridische vraagstukken betreffen, maar eerder van politieke aard zijn. Zo stelt Athene bijvoorbeeld inzake de disputen over de eigen eilanden die in de Egeïsche Zee heel dicht op de kust van Turkije liggen, dat de Griekse uitbreiding van

de territoriale zee van de huidige zes naar de gebruikelijke twaalf zeemijl geen juridisch vraagstuk is (want dat antwoord is wel duidelijk), maar niet plaatsvindt vanwege de politieke gevolgen ervan, namelijk een mogelijke gang naar een gewapend conflict door Turkije.

EEZ-disputen in de regio

In 2004 heeft Cyprus een EEZ voor het gehele eiland geclaimd. Het heeft daarvoor afbakeningsafspraken gemaakt met Egypte in 2003, Israël in 2010 en Libanon in 2007. Deze laatste overeenkomst is nog niet geratificeerd door Libanon, onder meer vanwege het dispuut over de genoemde strook territoriale zee tussen Libanon en Israël. Ratificatie impliceert misschien een acceptatie van de huidige situatie door Libanon over dit strookje zee. Turkije erkent de EEZ van Cyprus en de afspraken met andere landen niet. Liever had Ankara, logischerwijs, gezien dat hun territoriale punt over het eiland werd geadresseerd voordat aan de afbakening van de maritieme zone werd begonnen. Cyprus, noch de rest van de wereld, erkent evenwel de Turkse Republiek van Noord Cyprus. Om tegen de door Cyprus gemaakte afspraken te protesteren, die volgens Ankara de rechten op de reikwijdte van een Turks continentaal plat schenden, stuurt Turkije onderzoeksschepen *Fatih* en de *Yavuz* om naar olie te boren, en recent de *Oruc Reis*.¹¹ In een brief aan de VN, in maart 2020, legt Turkije zijn positie uit:

‘In addition to the fact that the Greek Cypriot Administration is not competent to represent the whole island of Cyprus and as such cannot claim de jure and/or de facto jurisdiction or sovereignty over these areas, it is against the legal background explained above that the hydrocarbon activities carried out by Turkey lie entirely within the Turkish continental shelf. Any claim concerning the hydrocarbon activities of the Turkish Republic of Northern Cyprus should be addressed to the Turkish Republic of Northern Cyprus.’¹²

Vanwege de verstrengelde onderlinge disputen hebben Griekenland en Turkije formeel geen EEZ afgekondigd. Een nieuwe stap in die laatste richting werd echter eind

Turks onderzoeksschip Oruç Reis vaart in de buurt van Cyprus onder escorte van Turkse oorlogsschepen (Turkse marine)

november vorig jaar gezet door Turkije. In november 2019 maakte Turkije met Libië afbakeningsafspraken.¹³ Deze werden onder meer ingegeven door een door Ankara ervaren isolatiestrategie over de wateren door andere landen in de regio.¹⁴ Volgens Griekenland houdt de zone die Turkije daarmee beoogt geen rekening met de rechten op maritieme zones die de Griekse eilanden in datzelfde gebied genereren. Griekenland beschouwt de afspraak tussen Libië en Turkije als niet bindend voor Griekenland. Desalniettemin werd als tegenreactie in 2020 de Turkse stap gevolgd door een Griekse. Een afbakeningsovereenkomst met Italië werd in juni vastgelegd¹⁵ en begin augustus tekende Griekenland een afbakeningsafpraak met Egypte. De beoogde strook die uit deze afspraak voortkomt, overlapt met de EEZ die tussen Libië en Turkije is vastgelegd. Zo hebben beide landen afbakeningsclaims die ze van elkaar niet erkennen. Ook Syrië liet van zich horen door in een brief aan de VN de Turkse afspraken niet te erkennen en te menen dat de afspraak politieke en juridische implicaties zal hebben voor een toekomstige afbakening van maritieme grenzen tussen Syrië en Turkije.¹⁶

Het eiland Kastellorizo

In de mix van disputen rondom de EEZ speelt ook het eilandje Kastellorizo een belangrijke rol. Zoals eerder opgemerkt ligt dit dicht op de kust van Turkije en is dit het meest oostelijk gelegen stuk Grieks territorium. Volgens het recht van de zee (artikel 121 VN-Zeerechtverdrag) heeft het eiland ook het recht op maritieme zones, waaronder een EEZ. Als gevolg hiervan wordt Turkije afgesneden van een groot stuk zee, dat het door de recente afbakeningsafspraken met Libië wel aan zichzelf lijkt toe te kennen. Griekenland houdt vast aan het uitgangspunt dat eilanden op basis van het internationaal recht van de zee ook maritieme zones genereren en dat de afbakeningsmethode de zogenaamde equidistantielijn-methode is, waarbij de lijn in eerste instantie op het midden wordt gelegd en vervolgens wordt aangepast naar aanleiding van verschillende factoren.¹⁷ Turkije stelt daartegenover dat er

speciale omstandigheden bestaan waardoor de afbakening van de zones in dit geval anders moet zijn. Onder meer de afstand van het eiland tot het Griekse vasteland, dat het eiland een natuurlijke uitstulping is van de Turkse landmassa en dat de Griekse afbakening onevenredig is ten opzichte van wat Turkije dan niet heeft. In het recente dispuut betreffende het onderzoeksschip de *Oruç Reis*, hetwelk Griekenland verzocht het gebied te verlaten, behield Turkije de positie dat: *'islands that are far from the mainland and closer to Turkey cannot have a continental shelf'*. In een brief van Turkije aan de VN, in maart 2020, legt Turkije zijn positie uit:

'The Memorandum of Understanding [met Libië], following the precedent of various judgments by international bodies of adjudication, is based on the principles that: (a) islands cannot have a cut-off effect on the coastal projection of Turkey, the country with the longest continental coastline in Eastern Mediterranean; (b) the islands which lie on the wrong side of the median A/74/757 2/3 20-04258 line between two mainlands cannot create maritime jurisdiction areas beyond their territorial waters; and (c) the length and direction of the coasts should be taken into account in delineating maritime jurisdiction areas.'

Ten slotte

De weg naar internationale geschillenbeslechting door een internationaal tribunaal waar geschillen over zeerecht aanhangig kunnen worden gemaakt, ligt in deze langlopende en met meerdere belangen verstrengelde kwestie niet voor de hand. Daarbij komt dat Griekenland de zogenaamde optionele exceptie uit het VN-Zeerechtverdrag heeft ingeroepen waardoor maritieme grensdisputen over EEZ's niet onder de jurisdictie voor geschillenbeslechting op basis van het VN-Zeerechtverdrag vallen.¹⁸ Interessant in algemene zin is dat het vaststellen van bepaalde zeegrenzen, zoals de territoriale zee en de EEZ, kennelijk dusdanig politiek gevoelig kan liggen dat het nodig is

geweest in het verdrag een mogelijkheid tot uitzondering (*opt-out clause*) te bieden op de competentie van een zerechtribunaal.¹⁹ Een dergelijk *opt out*-mogelijkheid bestaat overigens ook voor militaire activiteiten. Volgens nieuwsberichten in augustus ging de Griekse marine naar een verhoogde alert status en werden oorlogsschepen naar het dispuutgebied gedirigeerd. Voorlopig is het sindsdien militair gezien gebleven bij manoeuvres en gezamenlijk oefeningen met andere betrokken marines in de regio, zonder daadwerkelijk geweldgebruik, afgezien van een botsing tussen het Griekse oorlogsschip *Limnos* en Turkse *Kemal Reis*, één van de escorterende oorlogsschepen van de *Oruc Reis*.²⁰ Het voorlopig eerste militaire 'slachtoffer' is dan ook van politieke aard: de nationale veiligheidsadviseur van de Griekse premier viceadmiraal Alexandros Diakopoulos trad af na een uitspraak die niet in lijn met het Griekse standpunt lag. Op zee blijft het voorlopig een voorzichtige dans van schepen tussen de spelers in het verstrengelde strategische spel in de oostelijke Middellandse Zee, waarbij fouten gelegenheid geven van politiek optreden naar militair optreden te gaan.

KLTZ (LD) mr. dr. Martin Fink is momenteel Hoofd Juridische Zaken van de Koninklijke Marechaussee.

Noten

- 1 Zie: https://www.lemonde.fr/international/article/2020/07/24/mediterranee-ankara-juge-nuls-et-non-avenus-les-propos-d-emmanuel-macron_6047137_3210.html.
- 2 Stylianos A. Sotiriou, 'Creating norms around the Eastern Mediterranean energy resources as a necessary means of security', in: *European Security*, 29:2, 235-253 (2020).
- 3 M.D. Fink, 'Varen in betwiste gebieden', in: *Marineblad* (oktober 2016).
- 4 Zie: <https://www.voanews.com/europe/us-warship-arrives-crete-greece-turkey-standoff-escalates>.
- 5 De SBA (*Sovereign Base Areas*).
- 6 Zie onder meer *International Law Commission* (ILC), UN doc A/65/10, paragraaf 382.
- 7 Artikel 57 VN-Zeerechtverdrag.
- 8 Artikel 56 VN-Zeerechtverdrag.
- 9 Artikel 58 VN-Zeerechtverdrag.
- 10 Zie bijv. J. Ashley Roach, 'Today's Customary International Law of the Sea', in: *Ocean Development & International Law*, 45:3, 239-259 (2014).
- 11 Zie: <https://www.bbc.com/news/world-europe-53723984>.
- 12 Letter dated 18 March 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General.
- 13 Memorandum of Understanding Between Turkey and Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean. Zie: <https://www.nordicmonitor.com/2019/12/the-full-text-of-turkey-libya-maritime-agreement-revealed/>.
- 14 Zie hierover: *Outstanding-Issues-in-the-Eastern-Mediterranean-and-the-Aegean-Sea-Turkey-s-Views-and-Policies.pdf*.
- 15 Zie: <https://www.neweurope.eu/article/greece-italy-ink-agreement-on-exclusive-economic-zones/>.
- 16 A/74/831. Brief aan de UN General Assembly, 29 april 2020.
- 17 E. Papastavridis, *The Greek-Turkish Maritime Disputes: An International Law Perspective*, Policy Paper #36/2020 (Hellenic Foundation for European & Foreign Policy, 2020) p. 20.
- 18 Zie artikel 298 en 74 VN-Zeerechtverdrag.
- 19 Zie artikel 298 VN-Zeerechtverdrag.
- 20 Zie: <https://www.ekathimerini.com/255962/article/ekathimerini/news/defense-minister-congratulates-destroyer-captain-confirming-greek-turkish-ship-collision>.

CARTOON

